

La repressió de la memòria XVIIè Cicle de Memòria de Tardor

Consells de guerra, condemnes a mort, confiscació de propietats, presó, exili... La victòria de 1939 dels militars aixecats contra la II República va provocar que les autoritats franquistes exercissin arreu una repressió, en diferents graus, que ha quedat en la memòria col·lectiva. Cambrils no n'és cap excepció.

El XVIIè Cicle de Memòria de Tardor, va donar a conèixer alguns d'aquests casos i el context general en què es produïen. El cicle *La repressió de la memòria* va permetre a l'Arxiu Municipal de Cambrils i al Museu d'Història de Cambrils continuar aportant elements per conèixer i valorar el patrimoni cultural en aspectes poc coneguts de la història contemporània del municipi.

El cicle va començar el dia 3 d'octubre amb una conferència magistral a càrrec del Dr. Ramon Arnabat Mata, que va relatar d'una manera didàctica la repressió franquista a Catalunya. El programa va continuar amb l'exposició produïda per la Universitat Rovira i Virgili titulada *Cartes des de la presó*. L'exposició es va poder visitar al Molí de les Tres Eres i posava en context històric la situació de les persones empresonades i recloses en camps de concentració a més d'explicar la solidaritat entre els presos i les famílies. El dia 10 d'octubre l'Asunción Badia ens va presentar una conferència relacionada amb la repressió contra les dones, un extracte de la qual podeu llegir en l'article central d'aquest Butlletí.

En clau de Camp de Tarragona en Jordi Mateu Guarro ens va presentar el llibre *Els quaderns amagats. Memòries de la Guerra civil de Josep Maria Guarro Martorell (1938-1939)*. Un treball metòdic i cuidat que neix de la troballa d'una documentació privada guardada a casa durant dècades i que va permetre a l'autor reconstruir el període vital de Josep Maria Guarro mentre va estar al front de guerra.

La darrera aportació en clau cambrilenca va ser la presentació d'algunes dades relacionades amb la repressió franquista a Cambrils, feta per Pedro Otiña a partir de documentació pròpia de l'Arxiu Municipal de Cambrils i d'altres arxius militars espanyols.

El cicle es va complementar amb una sortida cultural per conèixer els espais de la repressió franquista a la ciutat de Barcelona. La jornada va finalitzar amb una visita a la presó de La Modelo de Barcelona.

Des de l'any 2006, any rere any, aquests cicles de memòria de tardor obtenen una excel·lent resposta de la ciutadania. Tot plegat forma part de la línia de recerca i divulgació sobre memòria històrica que el Museu d'Història de Cambrils i l'Arxiu Municipal de Cambrils desenvolupen dins de la seva programació, en coordinació amb les àrees de Cultura i Govern Obert i Participació ciutadana de l'Ajuntament de Cambrils. La programació compta amb el suport del Campus Extens de la URV i de la Diputació de Tarragona, a més de la col·laboració del Memorial Democràtic de la Generalitat de Catalunya.

El moixó que apareix a la capçalera d'aquest butlletí reproduceix una il·lustració del *Llibre d'ordinacions* de 1525-1889, del fons de l'Ajuntament de Cambrils. Es troba a la part interior de les cobertes del llibre i, possiblement, va ser dibuixat per un dels escriptors que van intervenir en algun moment de la seva redacció.

Aquest tipus d'esbossos són relativament habituals en els llibres d'època medieval i moderna. Ens permeten conèixer aspectes de la vida quotidiana dels qui els escrivien o els utilitzaven.

Les veus oblidades. Dones represaliades pel franquisme

Asunción Badia Gimeno

Documentar la situació de les dones davant de la repressió franquista no és una tasca senzilla. Estem novament davant d'un problema d'invisibilitat de l'experiència femenina, ja que el relat de la resistència antifranquista i la repressió el van dominar els homes.

La recerca duta a terme m'ha permès documentar a l'Arxiu Històric de Tarragona, dins de les sèries documentals que ens aporten els llistats de les persones empresonades a les presons de Tarragona (Punxa, Pilats i Oblates), un total de 16.685 presoners, dels quals 2.284 eren dones, procedents de diferents punts del país. D'aquestes 2.284 dones vaig poder identificar-ne 107 que havien nascut o residien al Baix Camp: seixanta tres eren de Reus, vuit de Montbrió del Camp, dos de Vinyols i els Arcs i sis eren de Cambrils entre d'altres municipis.(1)

Aquestes dones van ser perseguides, apallissades, van patir expedients de depuracions, van ser empresonades i alguna afusellada. Són mestres, infermeres, teixidores, camperoles, mestresses de casa, etc. Algunes d'elles van tenir els seus fills a la presó i els van veure morir o desaparèixer.

Una mica d'història

Per introduir-nos en aquest tema hem de parlar de les esperances que les classes populars i entre elles les dones, havien posat al programa reformista de la Segona República; el sistema democràtic republicà va suposar una ampliació de drets civils i socials per a tots els ciutadans, i en especial per a les dones, que van assolir la plena ciutadania política i social amb el reconeixement del sufragi i la igualtat jurídica. Les dones van ser protagonistes actives en la proclamació de la República, abandonant els seus recintes domèstics i fent-se més visibles en l'espai públic. Totes aquestes esperances es van truncar amb el cop d'Estat, la Guerra Civil i la repressió inherent a la llarga dictadura.(2)

Els efectes de la repressió franquista, directes sobre milers de famílies estigmatitzades com a "roges" i indirectes sobre moltes més, va propiciar la por massiva d'amplíssimes franges de població catalana. La por va comportar l'extensió entre amplis sectors socials del silenci com un indispensable mecanisme defensiu.(3)

Repressió política i de gènere

Les dones van ser objecte d'una doble repressió sota la dictadura franquista: política i de gènere. No només van perdre els drets polítics que feia molt poc que havien obtingut sinó que a més a més van ser excloses de

la ciutadania civil i social per ser recloses en l'àmbit domèstic i sotmeses a la tutela de l'home.(4)

Les vençudes, com enemigues i com a dones, es van convertir en objectiu fonamental de la tasca de regeneració moral i social de l'Estat franquista.

Els franquistes van imposar un discurs de gènere fonamentat en la ideologia feixista i la doctrina de l'església catòlica, l'autoritat, la jerarquia, la dominació i la subordinació domèstica de la dona, generant confusió entre allò que era moral i allò que era polític, aconseguint d'aquesta manera la màxima repressió política i moral. (5)

La repressió de les dones sovint adquiria formes poc visibles. Una violència "encoberta", menys normativitzada, exercida amb més arbitrarietat i sobre la base de les coaccions moral, humiliacions, vexacions, violències ocultes, amenaces latents i degradació social, l'objectiu final de la qual era l'aïllament social de les supervivents (6). Aquesta repressió "sexuada" prenia forma mitjançant vexacions com ara el rapat del cabell, la ingestió d'oli de ricí, el passeig humiliant pels carrers del poble, els interrogatoris plens d'un tipus determinat d'insults o amenaces d'agressió sexual, les violacions o les pressions dirigides de manera única i exclusiva per treure informació sobre familiars perseguits.

Les Oblates, Tarragona

D'aquesta repressió no en tenim xifres, perquè les supervivents van callar. La coneixem gràcies a les dones que ho han explicat en els seves memòries o ho han transmès de manera oral a persones de confiança i investigadors. En aquest sentit, el pas del temps juga en contra del col·lectiu atès que cada vegada queden meyns persones que van viure aquell luctuós període de la nostra història.

En abordar la repressió de les dones aflora la dificultat de traçar els difusos límits entre repressió i control social i es manifesta la densitat de la cultura de la violència, la delació o la por a l'entramat social del Franquisme.

En aquest sentit, la presó femenina de la postguerra es va configurar com un espai de repressió, però també com un espai de redempció moral, perquè les preses polítiques van ser considerades com a "degenerades" a les quals calia apartar de la societat fins que hi poguessin tornar com a "pecadores penedides". (7)

Les presons femenines

La presó esdevé la columna vertebral de la repressió franquista, sense oblidar els camps de concentració i els batallons de treballadors.

Les dones que arribaven a les presons de Tarragona ja havien estat prèviament empresonades als dipòsits municipals de les seves poblacions d'origen. La majoria d'elles arribaven després de ser maltractades per falangistes, policies i guàrdies civils. Un tret diferencial de les presons femenines respecte a les presons dels homes, com era el cas de les Oblates a Tarragona, era que estaven regentades per ordes religioses. L'església va col·laborar amb la dictadura franquista posant a la seva disposició els seus establiments i el seu personal amb l'objectiu de reeducar i reconduir la vida d'aquelles dones que no eren afectes al Glorioso Movimiento Nacional.

Un altre tret diferencial important en relació amb les presons d'homes és que a les presons femenines hi havia nens i nenes convivint amb les seves mares. El franquisme no va tenir cap mena de mirament amb els nens i nenes, víctimes innocents, que simplement havien comès el delictes de ser fills i filles de persones no adeptes al nou règim. Aquests són els nens perduts del franquisme.(8)

No hi va haver-hi camps de concentració per a dones, però sí que hi va haver dones al voltant dels camps. Els presos dels camps de concentració van batejar aquestes dones, mares, mullers i filles, com les "Guardianes de la mort".

Es va crear una xarxa d'ajuda sorprenent entre famílies que vivien a centenars de quilòmetres de distància i que va consistir principalment en un principi bàsic "tu cuides al meu fill i jo cuidaré el teu".

Cambrilenques represaliades

La casuística de les dones represaliades a Cambrils es diversa. Més enllà de l'estigma social que algunes dones podien tenir en ser l'esposa d'un militar, polític, simpatitzant o milicià d'esquerres empresonat, també hi va haver un conjunt de dones que van patir en primera persona la condemna a presó, la detenció més o menys perllongada en el temps i fins i tot un judici sumaríssim. En aquest sentit, la Pilar

Anselmo Sarral, de 30 anys, mestressa de casa, no va poder pagar una multa, va ser detinguda i va passar 100 dies a la presó de Les Oblates (Exp.900829 AHT). L'Amàlia Carreras Mata i la Maria Soler Ferrando, van patir judici de responsabilitats polítiques. La Filomena Guinart Font, de 49 anys, propietària d'un bar, va ser detinguda junt amb el seu marit, va patir Consell de Guerra i s'hi va estar un temps a la presó de les Oblates de Tarragona. La Concepció Gené Rovira i la Maria Riba Rodríguez, mestres de primeres lletres, van patir expedients de depuració sent inhabilitades per a càrrec públic. A més, la Maria Riba, també va patir un judici de responsabilitat política.(9) La Conxita Abellà Oriol i la seva germana, van ser empresonades a Reus, possiblement en veure els representants polítics i policials del nou règim al municipi que no podien capturar al seu marit, Ferran Abellà Cros, regidor a l'Ajuntament de Cambrils durant la II República.

AMCAM. Fons Ajuntament de Cambrils. Cedida per Cèlia Abellà Oriol. Reg. 14819-01-20. Conxita i Teresa Oriol Jornet (Cambrils), Maria Gatell (Reus) i possiblement Dolores Anés Garnan.

Consideracions finals

La República havia obert una via que moltes dones, sobretot mestres, van traspasar amb decisió per convertir-se en ciutadanes implicades i compromeses amb el canvi social. La dictadura els va tancar les portes, les va silenciar, però les seves veus ressonen tant pel seu recorregut com per l'exemple que van deixar. Aquestes veus, quan troben qui les escolti, parlen amb claredat.(10)

Si hi ha una història invisibilitzada, és la història de les dones represaliades per la dictadura franquista. A 40 anys de la fi de la dictadura franquista, les dones que van lluitar contra el franquisme són les grans oblidades. Com algunes han dit són les oblidades dels oblidades. Són les mateixes supervivents les que van fer el relat del

que van patir elles i les seves companyes.

No va ser fins a mitjan dels anys noranta, quan es van començar a publicar estudis monogràfics sobre persones específiques. La impossibilitat d'accés als arxius penitenciaris i militars fins a dates molt recents, així com la desaparició i la fragmentació de la documentació, han estat elements fonamentals que han incidit en la dificultat de desenvolupar aquest tipus de treball. La dècada dels 90 va inaugurar un nou escenari en què conviuen tres generacions de dones: les àvies que havien viscut la Guerra Civil i la dictadura franquista; les mares que havien viscut la dictadura, però també tots els canvis que va comportar la democràcia; i les netes, la gran promesa, suposadament lliures de càrregues i lligams patriarcals.

Cal recuperar el passat per comprendre el present. Hem de continuar parlant en veu alta en aquest procés de recuperar la Memòria Històrica, contra la manipulació, la tergiversació i l'engany respecte al passat, només hi ha una llum, la de la investigació honesta i contrastada.

Bibliografia

- (1) Fons Primàries. Arxiu Històric de Tarragona (AHT) Fons Centre Penitenciar. Expedientes Personals.
- (2) González, E.; Cobo, F.; Martínez A.; Sánchez, F.: *La Segunda República española*. Barcelona. Ediciones Pasado y Presente. 3ª Edición, 2021.
- (3) Molinero, C.; Ysàs, P.: *Catalunya durant el Franquisme*. Barcelona. Editorial Empúries,

1999.

(4) Nash, M.: *Represión, Resistencias, Memoria: Las mujeres bajo la dictadura franquista*. Granada. Editorial Comares, 2013.

(5) Ibídem, p.3.

(6) Ibídem, p.4.

(7) Aguado, A.; Verdugo, V.: *Las cárceles franquistas de mujeres: Castigar, Purificar y Reeducar*. A: *Studia historica. Historia contemporánea*, 29, pp. 87-117. Universidad de Salamanca, 2011.

(8) Vinyes, R.; Armengou, M.; Belis, R.: *Els nens perduts del franquisme*. Barcelona. ECSA, 2002.

(9) Fons Primàries. Arxiu Històric de Tarragona (AHT) Fons Centre Penitenciar. Expedientes Personals.

(11) Mir, C.; Cenarro, A.: *Mujeres, Género y Violencia en la Guerra Civil y la Dictadura de Franco*. Valencia. Tirant Humanidades, 2021.

Cambrilencs realitzant la ruta dels espais de repressió franquista a Barcelona i visitant la presó de La Modelo.

Arxiu Municipal de Cambrils. Fons Ajuntament de Cambrils.

Arxiu Municipal de Cambrils

Plaça de l'Ajuntament, núm. 4. 43850 CAMBRILS.
Tel. 977 794 579, www.cambrils.cat, arxiu@cambrils.cat
Horari: Dilluns, dijous i divendres de 9.30 a 14.30h
Dimarts i dimecres de 9.30 a 14.30h i de 16 a 19h

